

az alacsonyabb kultúra képviselőit letiporja, szabad útat nyit a magasabbnak s így szolgál a kultúrának és a kultúra fejlődésének.

Élvezettel és mindig fokozódó kíváncsisággal olvastuk el ezt a lelkes fejtegetést, ezt a végén szónoki lendületre emelkedő beszédet. Olvasás közben az jutott eszünkbe, hogy a német tudás háborús elfogultsága németnek mondja s a német részére sajátítja ki azt a kultúrát, amely ugyan a német szellemet kétségtelenül jellemzi, de nincs nemzeti korlátokhoz kötve, hiszen a szónok maga is a világtörténelem szívének nevezi. A háború folyamán mind tisztábban alakul ki, hogy itt tulajdonképpen az angol és a német küzdenek az elsőségért s ez a politikai mozzanat a gondolat tisztaságát is mindegyre meg-megzavarja.

A háborús német irodalomnak ez az előkelő terméke mindenképen méltó az olvasásra, mert a fáradságot sok gondolattal és ismerettel jutalmazza.

Dr. G. K.

Győrfi István könyvéről.

Igen tisztelt Szerkesztő Úr!

A napokban *Győrfi István* teológiai akadémiai tanár, kolozsvári „predikátor“-nak „Az ember“ című „templomi beszélgetései“ jutottak kezembe. A csinos külsejű könyv s a címlapnak nem mondom furcsa, de legalább is különös, mert a 16. századot a holnap-pal összekapcsoló kifejezései felébresztették kíváncsiságomat s lapozni kezdtem a könyvben.

Kezdetben csak itt-ott egy-egy ritkított sor, egy-egy kikezdés vonta magára figyelmemet. A falusi élet téli tétlensége azonban ismételten kezembe nyomta a könyvet, olvasgatni kezdtem, nem-sokára belemerültem s mindig fokozódó figyelemmel és érdeklődéssel olvastam végig.

Ha igénytelen írásmat nem vetné meg, szeretnék beszámolni arról a hatásról, amit reám ezek a „beszélgetések“ tettek.

Előre bocsátom, hogy nem a teológus szemével nézem ezt a beszédgyűjteményt, mert a teológiához nem értek, hanem annak az embernek a lelkén át, aki gyermekkorában elveszettnek tartotta azt a vasárnapot, amikor nem mehetett templomba s ma is lelki szükségét érzi hébe-hóba, hogy templomba menjen.

Nem tudom, de úgy sejttem, hogy a templomi igehirdetés szabályain rágódó teológusok nem egy kifogást emelhetnek e beszédek, vagy amint a szerző nevezi „beszélgetések“ ellen. Kifogáshatják, hogy nem tartja meg, legalább nem cövekeli ki a beszéd részeit. Megróhatják, hogy nem eléggé biblikus hangúak, bizonyítását nem a bibliai idézetek sorozatai alkotják.

A nyelvészek megróhatják azt a sajtáságos interpunkciót, amely első tekintetre mintha hadi lábbon állana a nyelvtan ismeretével, közelebbről nézve azonban, úgy tetszik, követi a szónoki előadás ritmikus lépéseit.

Ha Szarvas Gábor élne, bizonyára elszörnyüködne egy-egy túlságosan modern szabadossággal alkotott új szaván, melyeken mintha a nyugatosok nyelvbüvészkedő hatásának érintése látszanék.

Én azonban olvasás közben nem akadtam fenn ezeken. Bevallom, élveztem e beszédek. Egyik-másik elolvasása után úgy éreztem magam, mintha töprengő és tétovázó állásfoglalásban irányt kaptam, megerősödtem volna. Volt olyan beszéd is, amelyik kifárasztott s melynek gondolatmenetét olvasás közben nehezen bírtam követni. El tudom képzelni, hogy az ilyen beszéd nem sok nyomot hagyott a hallgatók lelkében.

Mindjárt elő is hozakodom egy néhány kifogással. Az első és második beszéd adja meg a predikátor világfelfogásának alaptonusát s mint ilyenek helyesen kerülnek a füzet élére. Okfejtésük azonban túlságosan elvont, a gondolatok nem illeszkednek elég szervesen egymáshoz és az író még küzd a kifejezés nehézségeivel. A szeretetről szóló beszédjének bevezetése elvont, nehéz, érthetetlen fejtegetés, aminőt az ember egyetemi katedráról hall, de ott sem szívesen. Tárgyalása pedig, hogy is mondjuk csak: olyan, mintha a jénai egyetem katedráján Schiller esztétikai fejtegetéseit hallanók a szépről. Igaz, van egy gyönyörű gondolata: A szép akkor szép, mikor kisiklik a szemlélődés, a kritika szétszedő kése alól. Amikor őt, kit szépnek tartok, senki máshoz hasonlítani nem tudom. Egyedül áll a maga vonzó birodalmában. Szép, szép, igaz is, de egy egyházi beszédben, amely a szeretetről szól, miért kell a szépre átsiklani? Sokkal odaillőbb az a szép gondolata, hogy „a szeretet egyetlen érzés szívémben, melyért szenvedni gyönyörűség.”

Egyike a legkevésebbé sikerült beszédeknek.

Nehézkés és rapszodikus s ezért nehezen érthető a *Tavaszbredése*. Pszichológiai analízis és háborús konferéncia, de nem egyházi beszéd a *Látomás*; sub specie aeternitatis filozófiai kitekintés az örökké levés, melynek főgondolatát magam is szívesen elfogadom és vallom, de kérdés, hogy a hívek épülnek-e, megnyugvást találnak-e rajta.

S ezzel úgy nagyjában elmondtam volna kifogásaimat.

Most már mondjam el, miért élveztem én e beszédek.

Mindenik beszéd olvasása után megállapítottam magamban: ennek az embernek mindig van mondanivalója, sohasem csépel üres szalmát.

Valami kellemes újszerűség vonul végig ezeken a beszédeken.

Nemcsak a hangban, nemcsak a stílusban, hanem a szerkesztésben és a gondolat fűzésben is. Stílusa szép, néhol ragyogó színekben pompázó, néhol még a fejlődés vajadásait mutató. Bevezetései költőiek, a nagy háborútól izgalomban tartott kedélyek hurjaival rezonálóak. Befejezése rövidek, frappánsak, csattanósak. A modern embert, akinél nem épen életszükséglet a biblikus kenetes vagy ostorozó hang, kellemesen lepi meg ez az új hang s a mondat-

és gondolat-fűzésnek ez a fiatalos bátorsága és bája. De engem egyenesen magával ragadott a felfogásnak ez a fiatalos lendülete, a gondolatoknak az a nemes tartalma, amely beszédeiből kisúgárzik. Írójuk tanult és gondolkozó embernek látszik, aki egy Emerson és Ruskin örök szép gondolatait a maga lelkén szűri át s oly világnézetet hirdet, amely nem e földön túl, hanem már itt ebben az életben tör egy magasabb, eszményibb, igazán emberi élet kiküzdése felé. Nem keresem gondolatai forrását, prioritását. Elfogadom, élvezem, amint lelkemre hatnak. Valami új, nemesebb, keresztényi szentségtől színezett humanizmus az, amit hirdet, amikor elfeledünk mindent, ami nyom, terhel, azért, hogy elmerülhessünk a gondolatok tiszta eszményi világában s a szépnek, a jónak kigondolásában fel-frissülünk és új csodás erővel bátran várjuk a holnap ébredését.

Valami szent és nemes elégedetlenség tépi és nyugtalanítja a fiatal „predikátort“, aki fél a „túl elégedettség lelki tétlenségétől,“ amely előtt a legnagyobb bűn „az új teremtés.“ Pedig a természetben minden pillanat új, feledésbe merül a múlt, szent egyedül a jövődő. „Semmi sem bizonyos, csupán az élet, az átmenet és az akaraterő. Még a szeretetet sem lehet esküvel, vagy okmányilag biztosítani egy tisztább, mélyebb szeretet ellen. Nincs oly fenséges igazság, mely kicsinyesnek ne látszanék holnap egy új gondolat fényében“ Ugy-e mennyi önbizalom, mennyi lelkes előretörés, milyen nemes elégedetlenség a mával, amelynek a gondjaiba félénken, bágyadtan és erőtlenül belétörődünk, mert nem halljuk és nem követjük a lényünkbe ért elhívó szót: állítsuk be hivatásunk irányába bátran és félelem nélkül életünket s akkor diadalmas lesz, nem pedig folytonos megalázkodás és bocsánatkérés a nagyoktól és hatalmasoktól. „Legyetek egyszer könnyelműek az Istenért!“ — hangzik az ilyen mába beletört, kishitű remegőkhöz, a bocsánatkérőkhöz, akik valójuk kifejtéséről mondanak le, csakhogy ne kelljen szembehelyezkedniök a hatalmasokkal, a világ gúnyjával, bán-tásával, mert „a küzdés több, mint a szenvedés boldogsága: ez maga az igazán Isten-szerette élés.“ Nem megkapóan új hang-e ez a tanács a templom szószékéről s a könnyelműségnek ez a hirdetése nagy örök és eszményi javakért?

Vagy az emberek hitéről tartott korszerű elmélkedésének az a konfesszionális korlátokat áttörő s filozófiai magaslatra emelkedő vallomása, hogy a nagy háborúban csak a papirosra írt, mester-séges vallás mondott és mondhatott csődöt, de nem az én hitem, a te hited, az *emberek személyes hite*: hit egy élő hatalomban, egy lelkünkben szüntelen teremtő Istenben, hit egy magasabb, elért, kiküzdött életben, az emberben, ki teremtő hatalmában föláll a porból; hit sajátos gondolatunk és érzésünk értékében, önerőnk elégségességében.

Lehet, hogy ebben a felfogásban a tudós teológus talán megbotránkozik, mert szétfeszíti a dogma korlátait és kapcsait, csupán a lélek önerejére, de isteni szellemtől sarjadt erejére támaszkodik

és nem kér és nem tűr mankót a teológia, rozsdaverte arzenáljából. De az én lelkemhez ez a felfogás nagyon közel férközik s hitet mernék rá tenni, hogy egy mivelts városi közönség emelkedett lélekkel és hangulatban távozhatott el a templomból.

Ugyanez a merész bátorság nyilvánul a profétákról és az élet nőseiről írt igazán szép és sikerült alkalmi beszédekben. Merészen szembeszáll a multtal, az előítélettel, a szokások és vélemények vaspántjaival. „A múlt nagyságával akarjuk megölni a jelent, lehetlenné tenni a jövőt.“ Pedig a mult lehet fejlesztő ereje a mának, de lehet akadályozója, megölkje is a holnapnak. A diadalmas élet levegője a korlátlan szabadság, amikor minden egyes a maga sajátos énjét viszi bele a nagy egész életébe.

S ezzel teremtnek ök, a proféták s adják a világnak azt, amit csak ök, senki más nem adhat s csak így lehetséges az élet diadalmas fejlődése. A mult küzdői nem szolgaságra, hanem profétaságra hívnak, akik beszélnek a „feszítsd meg“ kinjai között is, mert van mondani valójuk, mert izenetük van a világnak. Golgotája van minden nagy alkotásnak, de az igazságnak titkos ereje, az isteni sugallat nem törődik jólléttel, veszéllyel, gyűlölettel, mert érzi akaratának megváltó erejét. Ti Dávid Ferencek, mindent megadtatok nekünk, csak az élet-megértést, a küzdés bátorságát, az akarni merést vittétek el magatokkal. Pedig ha közénk jönnétek, ti sem azt mondanátok, amit századokkal előbb, hanem „legelőször saját tanaitok acélából kovácsolt láncokat tépnétek szét,“ hogy legyen szabad a hit, az ember, az élet. Ennek a merészen lendülő gondolatsornak mintegy koronája a *királyi ember*-nek az a gondolata, hogy úgy lesztek Jézuséi, keresztények, ha *korotok* názáreti Jézusai vagytok, ha van erőtök és önbizalmatok, hogy megmutassátok sajátos lényeteket cselekedeteitekben, ha fejetekre teszitek az önbizalom tövis koronáját, mert korunk ma is annyira keresztény, hogy vakságában újra feszíti korának Jézusait. De hát ti nem támogattok bábok vagytok, hanem megváltói önmagatoknak és a világnak s azért szentségeitek legyen: lényetek természete.

Meg nem állom, hogy a *születés ünnepe* c. beszédjének egy gyönyörű gondolatát ne idézzem. Azzal vigasztal, — milyen széles és universalis perspektíva! — hogy a pusztulás és elmulás szelölője nem érinthet, ha megsejtjük, hogy az élet végtelen mélységű tenger, melyben a pusztulás, a halál csak egy hullámfodor, aláfördulás a rejtettebb valóság megértése felé.

És még csak arra mutatok rá, hogy az isteni gondviselés és az akarat szabadságának a problémáját egy sikerült, meggyőző beszédjében hitünk tanításai szerint, szépen próbálja megoldani és megnyugtató erővel.

Ismétlem, ennek az embernek vannak gondolatai s néhol igen szépen, igen sikerült módon, költőiesen tudja kifejezni. Gondolkodása még nem eléggé logikus, nem eléggé lépésről-lépésre haladó. De Isten tudja, ez talán nem is hiba. Fantáziájának van szárnya

s a gondolat néha az intuitív látás meredekein szállva keres és talál kifejezést. Talán ezért is van, hogy néhol rapszodikus és nehezen követhető.

De nem folytatom tovább, igen tisztelt Szerkesztő Úr! Nem akarnám, hogy a „beszélgetések“ gondolatmenetének bővebb közlésével olvasói közül csak egyet is felmenisek e kötet figyelmes és elmélyedő olvasása alól. Csak örömmel akartam kifejezni s egy néhány szemelvénnel támogatni is azt a gondolatomat, hogy az unitárius ígehirdetésbe ezzel a kis füzetrel új hang és megkapó gondolatoknak új beállítása, kifejtése kopogtatott be. Úgy hallom, hogy a szerző fiatal, jóformán kezdő ember. Barátaimtól épen most értesülök, hogy a kolozsvári templomi katedrát fel akarja cserélni a tanárrival. Nem ismerem őt, csupán e kötetéről. Bizonyára megfelel ott is azoknak a várakozásoknak, melyek működéséhez fűződnek, már e kötetéből is arra lehet következtetni. De veszteségnek tartom kolozsvári atyámfiaira, ha ezután nélkülözniök kell ezi az embert, aki minden beszédjében az emberbe vetett hittel, az életküzdés bátorságával, nagy problémák, nemes és súlyos gondolatok szellemi eledelével tudja táplálni hallgatóit.

Kissé hosszúra nyúlt levelemért bocsásson meg, s fogadja Szerkesztő úr szíves üdvözetemet.

Nyárádmenti.

Prohászka Ottokár: A háború lelke. „Élet,“ kiadás. Budapest, 1915. Ára 4 kor. 206 l.

A magyar háborús irodalomnak egyik legértékesebb terméke a Prohászka könyve. Érdekes az író egyéniségénél s a mű tartalmánál fogva is. Az író r. kath. püspök. De nem azok közül való, akik a dogmák sáncái mögé szoktak rejtőzni s biztos fedezékből szórják golyóikat az ellenfél táborára. Bár rendszeren ő sem szokott messze távozni az ezredéves védő bástyáktól s a biztos visszavonulás utjáról is gondoskodik, de azért mindig becsületes, nyílt harcot folytat, amelyben, ha sebet osztogat, ő is kaphat.

Harcaiban nem a régi megrozsdásodott fegyvereket használja, hanem a modern idők által átalakított és kicsiszolt szerszámokkal viaskodik. Nem vész el a hagyományok mélységes tengerében, hanem figyel az élet folyton növekvő igényeire s arra törekszik, hogy a múltat a jelennel, a tudományt az étellel, a vallást a ma élő emberrel a lehetőleg összhangzásba hozza. Lelki tartalékját nem csupán az egyházi írásokból és könyvekből meríti, hanem a technika, a geológia s filozófia kincses bányáiba is szívesen leereszkedik. Ezért érdekes a Prohászka egyénisége.

De nem csak egyénisége, hanem írásai és beszédei is kiemelkednek a hétköznapi keretei közül. Mindig a legmeredekebb ösvényeket járja s a legnehezebb feladatokra vállalkozik. Különös talentummal rendelkezik a legkiáltóbb ellentétek kiegyenlítésére. A szélsőségeket kerüli s minden percben kész a kompromisszumra, ha ez a dogmák sérelme nélkül történhetik. Szívesen követjük gon-